

*Перунова О. М.,**кандидат юридичних наук, доцент
кафедри економічної теорії та права**Харківського національного автомобільно-дорожнього університету*

ВИМОГИ ЩОДО ФОРМИ І ЗМІСТУ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ АКТІВ-ДОКУМЕНТІВ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Анотація. У статті проведений аналіз таких категорій, як процесуальна форма і зміст цивільних процесуальних актів-документів. Визначені і проаналізовані вимоги до всіх правових документів, а саме: вимоги правові, технічні, логічні та лінгвістичні.

Ключові слова: форма і зміст процесуальних актів-документів, процесуальний акт-документ, стадії цивільного процесу, документування, цивільне судочинство, учасники цивільного процесу, вимоги документа, юридичний факт.

Постановка проблеми. Судові процесуальні акти-документи є документальною основою цивільного судочинства, фактичним матеріалом, який відображає перебіг процесуальних подій, розвиток судового провадження по суті [1, с. 114].

На підставі цивільного процесуального законодавства, інструкцій по діловодству в судах України під час судового розгляду створюються процесуальні акти-документи і організаційно-розпорядчі документи, які є безперечним засобом фіксації послідовності здійснення процесуальних дій суб'єктами процесуальної діяльності, що забезпечує справедливе здійснення правосуддя, захисту прав та законних інтересів громадян та організацій.

Процесуальна форма акта-документа не може існувати без процесуального його змісту, оскільки кожний зміст, у даному випадку зміст процесуального акта-документа, має своє, тільки йому притаманне значення, отже і форма вираження кожного процесуального акта-документа є різноманітною, що не заважає цим категоріям знаходитись у єдності. Процесуальні акти-документи виконують різноманітні функції. Процесуальні акти-документи визначають весь рух розгляду юридичної справи з моменту її надходження до суду до закінчення справи і встановлення юридичних наслідків, тому в судовій практиці документування склалися загальні вимоги, що ставляться до текстів процесуальних документів. Ефективність і якісне застосування вимог щодо форми і змісту процесуального акта-документа сприяє компетенції і якісній роботі судів, правам і обов'язкам усіх осіб, які беруть участь у справі, судовій волі – державній волі. Визначена специфіка судової діяльності, яка полягає у здійсненні в порядку цивільного судочинства розгляду і вирішення цивільних справ судом, перегляд судових актів у вищестоящих судових інстанціях із метою захисту прав, свобод і інтересів фізичних осіб, прав та інтересів держави.

Мета даної статті – визначення вимог щодо форми і змісту процесуальних актів-документів. Довести, що ефективність і якісне застосування вимог до форми і змісту процесуального акта-документа, сприяє компетенції і якісній роботі судів, правам і обов'язкам усіх осіб, що беруть участь у справі, судовій волі – державній волі, яка повинна бути законною і обґрунтованою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Судові процесуальні акти-документи є документальною основою цивільного судочинства, фактичним матеріалом, який відображає перебіг процесуальних подій, розвиток судового провадження по суті [1, с. 114].

На підставі цивільного процесуального законодавства, інструкцій по діловодству в судах України під час судового розгляду створюються процесуальні акти-документи і організаційно-розпорядчі документи, які є безперечним засобом фіксації послідовності здійснення процесуальних дій суб'єктами процесуальної діяльності, що забезпечує справедливе здійснення правосуддя, захисту прав та законних інтересів громадян та організацій.

Розрізняють такі види цивільних процесуальних актів-документів: заяви, скарги, судові рішення, клопотання, ухвали суду, постанови, протоколи, пояснення, показання, доручення, повідомлення, подання, висновки, судові повістки і т. ін.

До всіх вищевказаних видів процесуальних актів-документів застосовуються вимоги щодо їх форми і змісту. Цивільні процесуальні акти-документи не повинні суперечити чинному законодавству, мають бути видані повноважною особою відповідно до її компетенції, в них повинні витримуватися норми офіційно-ділового стилю і бути присутніми достовірність, точність, об'єктивність оцінок.

Це переконує нас приділити особливу увагу таким категоріям, як процесуальна форма і зміст процесуальних актів, оскільки вони виступають вираженням загальних і специфічних умов цивільно-процесуального регулювання. Вивчення зв'язку між процесуальною формою і процесуальним змістом цивільних актів-документів, які застосовуються у цивільному судочинстві дає можливість з'ясувати, як ці категорії впливають на ефективність самого акта-документа у цивільному процесі при розгляді справи, а також на сам хід справи.

Слід зазначити, що загальному питанню процесуальної форми і змісту приділялась велика увага таких вчених, як: В.М. Горшеньова, П.Є. Недбайло, Н.О. Чечіна, В.М. Шпілев, М.А. Якуб, Ю.І. Мельников, О.Ф. Шебанов, В.В. Лазарєв.

Але вивчення цих категорій матеріалістичної діалектики проводилось, як правило, в напрямку загальних понять у цілому. Вчені стверджували, що процесуальна форма притаманна лише діяльності суду і тільки при здійсненні правосуддя у цивільних і кримінальних справах. Відносно (загальної) категорії змісту, то її більшою чи меншою мірою розглядали вчені – теоретики держави і права. На жаль, науковці з цивілістики у своїх працях не приділяли належної уваги поняттю категорії змісту.

На наш погляд, категорія «форма» і «зміст» впливають не лише на вираження цивільного процесу в цілому, а й на саму сутність відображення і значення процесуальних актів-документів, які використовуються учасниками судового процесу в ході розгляду конкретної цивільної справи.

Вважаємо, що кожний із процесуальних актів-документів, який використовується при вирішенні цивільної справи має лише йому притаманну специфічну процесуальну «форму» і «зміст», які не повинні суперечити законодавству і відповідати вимогам судового діловодства.

Не слід забувати, що кожна окрема процесуальна цивільна справа, яка розглядається судом, має певну послідовність

процесуальних дій; наявність часових і просторових меж; наявність самостійної мети і завдань; існування комплексу цивільних процесуальних відносин; особливу процедуру виникнення і розвитку; наявність особливостей процесуального становища суб'єктів процесу; специфіку реалізації принципів цивільного процесу, а також відображення результатів у специфічних процесуальних актах [2, с. 128–130].

Це дає нам змогу більш детально підійти до питання розгляду процесуальної форми і змісту цивільного акта-документа.

Отже, насамперед, розглянемо такий важливий аспект у процесуальному акті-документі, як вираження його процесуальної форми.

Сама загальна цивільна процесуальна форма цивільного судочинства характеризується тим, що вона встановлена законом в інтересах трудящих, забезпечує можливість усіх заінтересованих осіб у спірній справі брати участь у її розгляді судом, і надляє їх процесуальними правами для захисту своїх законних інтересів і відстоювання своїх прав в суді; передбачає публічне у відкритому судовому засіданні з'ясування фактичних обставин справи; має своєю найближчою метою встановлення у справі об'єктивної істини; зобов'язує суд, щоб ухвалене ним рішення ґрунтувалося на фактах, встановлених із вичерпною повнотою в процесі судового розгляду, порядком і засобом, визначеними в законі.

Важливим є те, що процесуальна форма цивільного акта-документа є зовнішнім вираженням вчинення процесуальних дій, виконуваних за визначеними правилами, в певному порядку судом, органом судового виконання і всіма учасниками процесу при розгляді і вирішенні справи, перевірці законності і обґрунтованості постановленого по ній рішення і його примусового виконання, а також закріпленні процесуальних дій у передбачених процесуальних актах-документах.

Так, на думку А.В. Корж, усі документи, де б і ким вони не уклалися, мають правові, технічні, логічні та лінгвістичні вимоги [3, с. 22].

Автор стверджує, що правові вимоги характеризуються тим, що документ видає повноважений орган або особа відповідно її компетенції. Документ не повинен суперечити чинному законодавству і директивним вказівкам керівних органів, має бути достовірним і відповідати завданням конкретного керівництва – тобто базуватися на фактах і містити конкретні та реальні пропозиції чи вказівки.

Документ необхідно складати за встановленою формою. Він має бути бездоганно відредагований та оформлений. У ньому недопустимі юридичні та граматичні помилки. У текстах ділових документів використовується лише офіційно-діловий стиль.

Технічні вимоги характеризуються форматом паперу білого кольору. Загально визначений формат А 4, текст якого друкується через півтора міжрядкових інтервали, на бланках формату А 5 – через один інтервал. У діловодстві розроблені й діють певні вимоги і правила щодо оформлення сторінки та її нумерації.

При оформленні документів на двох і більше сторінках, починаючи з другої вони мають бути пронумеровані. Номер проставляється посередині верхнього берега сторінки арабськими числами. Крапки і тире перед числами і після них не ставляться. Номер сторінки друкується в інтервалі 10–15 мм від верхнього берега. Ділові документи набираються 14 кеглем у текстовому редакторі Word (шрифт Times New Roman), верхній і нижній береги – 2 см, лівий – 3 см, правий – 1 см.

Якщо документ оформляється також і на зворотному боці (термін зберігання такого документа має становити більше

трьох років), то лівий і правий береги на звороті відповідно мінуються місцями.

Назва документа має друкуватися 16 кеглем, великими літерами, напівжирним шрифтом і розміщуватись по центру рядка бланка.

Дата у документі записується арабськими числами в один рядок за послідовністю: число, місяць, рік: 12. 09. 2014. Якщо порядковий номер місяця або числа складається з однозначного числа, тоді перед ним проставляється 0: 02.09.2014.

У нормативно-правових актах та фінансових документах застосовується словесно-цифровий спосіб оформлення дати – 15 вересня 2014.

Для логічних вимог характерні використання засобів логічної оцінки матеріалу для зв'язаності окремих частин – зазначення черговості здійснення; врахування таких елементів, як актуальність фактів, їх своєчасність; послідовність викладення тексту та його частин.

А.В. Корж, стверджує, що логічна послідовність викладу особливо увиразнюється в тих випадках ділових документів, де зовсім виключаються суб'єктивні елементи: прояви роздратування, незадоволення, привнесення особистого ставлення до справи чи особи в текст документа. Ознаки логічної послідовності: тісний логічний зв'язок усіх компонентів документа, чітко виявлені причинно-наслідкові зв'язки між повідомлюваними фактами. Логічна послідовність ділового документа може реалізуватися й іншими видами зв'язків: це протиставлення (воно найчастіше виражається словами – проте, однак); виявлення й логічне підкреслення черговості (одночасно, спочатку, потім); мети (з цією метою, для цього, тому); результативності (отже, таким чином, у результаті, загалом); це конкретизація будь-якого місця в документі (наприклад, зокрема, як-от).

Логічна послідовність викладу досягається також за рахунок чіткого членування тексту документа на окремі пункти. Зовнішніми проявами такого членування є нумерація, буквені позначення, абзаци.

Дослідниця вказує на те, текст ділового документа становить його основу, він має бути грамотним. Писемна форма мовлення вимагає чітких синтаксичних конструкцій, суворого дотримання норм і правил граматики. Зокрема, мовна грамотність – це дотримання норм орфографії, пунктуації та граматики. Усі терміни, спеціальні поняття, конструкції, що сформувалися під впливом особливостей професійного мислення, повинні відповідати сучасному рівню правових знань, вживатися лише тоді, коли вони дійсно є необхідними.

Текст документа має бути зрозумілим. Мова офіційних документів абстрагується від індивідуальних мовних особливостей людей. Що вимагає певної формалізації мови, застосування стандартних термінів. Усталених мовних конструкцій із встановленими правилами їх тлумачення.

Таким чином, слід погодитись з А.В. Корж, оскільки, дотримуючись правил правильного оформлення документів, добираючи ті чи інші стилістичні конструкції, опираючись на знання мови та юриспруденції, можна досягти високого рівня складання документів учасниками цивільного процесу, від чого певною мірою залежить якість і результат розгляду цивільної справи.

Але, якщо мова йде про застосування процесуальних актів-документів у цивільному судочинстві, то не слід забувати про їх юридичне значення відносно загальної процесуальної форми цивільного процесу. Процесуальні засоби (акти-документи) становлять необхідну частину юридичних гарантій цієї реалізації, де зміст документа залежить від процесуальних форм реалізації прав і обов'язків, отже значення цих документів при розгляді цивільної справи буде різним.

Вважаємо, що у процесуальній формі акта-документа знаходить своє втілення «зміст» – як певна матеріальна конструкція. Зміст цивільних процесуальних актів-документів повинен відповідати логічності та точності формулювань, стислості і уніфікованості викладення та безособовому емоційному навантаженню текстової інформації.

Ю.І. Мельников стверджував, що зміст – це «життя» матеріального закону, тобто його реалізація, здійснення у поведінці учасників суспільних відносин [4, с. 8].

На наш погляд, зміст процесуального акта-документа слід розуміти, як склад певних елементів об'єкта, єдність його якостей, внутрішніх процесів, зв'язків, суперечностей і тенденцій розвитку. Категорія «форма» є способом вираження внутрішнього і зовнішнього змісту – їх взаємодію, взаємозалежність. Процесуальна форма акта-документа, яка використовується на певній стадії цивільного процесу визначає тип (заява, скарга, судові рішення і т. п.), структуру (яка законодавчо зазначена) процесуального змісту акта-документа.

Процесуальна форма акта-документа не може існувати без процесуального змісту акта-документа, оскільки кожний зміст, у даному випадку зміст процесуального акта-документа, має своє, тільки йому притаманне значення, отже і форма вираження кожного процесуального акта-документа є різною, що не заважає цим категоріям знаходитись у єдності.

Таким чином, з огляду на зазначене можна зробити висновок, що вимоги відносно форми і змісту процесуального акта-документа, які використовуються у цивільному судочинстві, залежать від вимог загального правового діловодства і вимог до самої процесуальної форми і змісту певного процесуального акта-документа, який використовується в загальній процесуальній формі цивільного судочинства і є законодавчо закріпленим.

Процесуальні акти-документи виконують різноманітні функції. Процесуальні акти-документи визначають весь рух розгляду юридичної справи з моменту її надходження до суду до закінчення справи і встановлення юридичних наслідків, тому в судовій практиці документування склалися загальні вимоги до текстів процесуальних документів. Насамперед треба пам'ятати, що процесуальні акти-документи повинні бути зафіксовані у встановленій законодавством процедурно-процесуальній формі. Процесуальні акти-документи мають лише тоді правове значення, коли вони належним чином оформлені і затверджені. Це досягається аргументованістю й логічністю фактів чи аргументів, які наводяться. Ці процесуальні факти у повній мірі зазначені у нормах процесуального права. Саме це зумовлює характер тих вимог, яким повинні відповідати процесуальні документи. Конкретний склад цих вимог закріплюється у законі. Наприклад, чітко закріплений перелік вимог, які повинні бути пред'явлені до форми і змісту позовної заяви (ст. 119 ЦПК України) [5, с. 56]. Тобто усі дії суб'єктів по цивільній справі втілюються у відповідні процесуальні акти-документи.

Вважаємо, що найважливішими вимогами до тексту процесуального акта-документа є: достовірність та об'єктивність, максимальна стислість при повноті інформації, точність, яка вилучає можливість подвійного сприйняття тексту. При читанні процесуального акта-документа досить велике значення має послідовність інформації, юридичних фактів, чітке вирішення її основних частин, тобто сама структура тексту.

Отже, ефективність і якісне застосування вимог щодо форми і змісту процесуального акта-документа сприяє компетенції і якісній роботі судів, правам і обов'язкам усіх осіб, які беруть участь у справі, судовій волі – державній волі, яка повинна бути законною і обґрунтованою.

Висновки. У результаті розгляду вимог щодо форми і змісту процесуальних актів-документів було визначено:

– що цивільні процесуальні акти – документи, що не повинні суперечити чинному законодавству, мають бути видані уповноваженою особою відповідно до її компетенції, в них повинні дотримуватися норми офіційно-ділового стилю і бути присутніми достовірність, точність, об'єктивність оцінок;

– категорія «форма» і «зміст» впливають не лише на вираження цивільного процесу в цілому, а і на саму сутність відображення і значення процесуальних актів-документів, які використовуються учасниками судового процесу в ході розгляду конкретної цивільної справи;

– кожен із процесуальних актів-документів, який використовується при вирішенні цивільної справи, має лише йому притаманну специфічну процесуальну «форму» і «зміст», які не повинні суперечити законодавству і відповідати вимогам судового діловодства;

– процесуальна форма акта-документа не може існувати без процесуального змісту акта-документа, оскільки кожний зміст, у даному випадку зміст процесуального акта-документа, має своє, тільки йому притаманне значення, отже і форма вираження кожного процесуального акта-документа є різною, що не заважає цим категоріям знаходитись у єдності;

– процесуальні акти-документи мають лише тоді правове значення, коли вони належним чином оформлені і затверджені.

Література:

1. Олійник О.Б. Судова документація : Навч. посібник. – К. : Алерта, 2007. – 282 с.
2. Теория юридического процесса. / Под ред. В.М. Горшнева – Харьков, 1985. – С. 128–130.
3. Корж А.В. Документознавство. Зразки документів права ділової сфери : навч. посібник / А.В. Корж / [наук. ред. В.М. Співак]. – 4-те вид., стереотип. – К. : КНТ; «Саммит-Книга», 2011. – 372 с.
4. Мельников Ю.И. Природа и содержание норм процессуального права в социалистическом обществе / Учеб. пособие. – Ярославль : (М-во высш. и средн. спец. образования РСФСР Ярославский гос. ун-т), 1976. – 116 с.
5. Цивільний процесуальний кодекс України : станом на 20 лютого 2014 року. – Х. : Право, 2014. – 208 с.

Перунова Е. Н. Требования относительно формы и содержания процессуальных актов-документов гражданского судопроизводства

Аннотация. В статье проведен анализ понятия процессуальной формы гражданского судопроизводства. Определены и проанализированы особенности процессуальной формы, среди которых: требования правовые, технические, логические и лингвистические.

Ключевые слова: форма и содержание процессуальных актов-документов, процессуальный акт-документ, стадия гражданского процесса, документирование, гражданское судопроизводство, участники гражданского процесса, требования документа, юридический факт.

Perunova O. Requirements to form and content of procedural act-documents of civil proceedings

Summary. In the given article there was conducted analysis of such categories as procedural form and content of civil procedural act-documents. There were identified and analyzed requirements to all legal documents, such as: juridical requirements, technical, logical and linguistic.

Key words: form and content of legal process documents, document procedural act, stage of civil process, documentation, civil proceedings, participants of civil process, requirements document, legal fact.